

SHRINKING CITIES, SOCIOEKONOMICKÝ VÝVOJ A UDRŽITELNÝ ROZVOJ

SHRINKING CITIES, THEIR SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Hana Vykopalová

Abstract

The article deals with the causes and consequences of urban shrinkage. It is based on a brief outline of the beginnings of urbanization and the emergence of cities associated with a number of social, political, economic and regional changes, which were accompanying phenomena of the initial emergence of historic cities. The study points to the importance of the so-called Chicago School, which was established in the early 20th century and its influence on the emergence of sociology of the city and the development of urbanism. These foundations of the first comprehensive studies of the city, its manifestations and interior composition, laid by the Chicago School, became the basis for a number of the following approaches and theories emerging in the sociology of the city, in architecture and in urbanism. Urban shrinkage is most pointed out in connection with the Industrial Revolution and industrialization, so post-industrial cities have the most features typical of urban shrinkage. Therefore, attention is paid not only to the shrinkage of cities in the Czech Republic, but also to some major world cities in America and Europe. As a case study, it describes the origin of the first city in Bohemia and Moravia, its industrial, economic, political development and socio-economic development and the causes of its shrinkage accompanying its historical development to the present. In conclusion, the issue of postmodern cities is discussed, attention is paid to non-shrinking cities and their expansion, the influence of the so-called Los Angeles School is also mentioned.

Key words: urban shrinkage, migration, industrialization, Chicago school and concentric urban model, post-industrial cities, sustainability

JEL Code: R2, Z13

Introduction

Smršťování měst je dnes vnímáno jako poměrně nový společenský fenomén, zvláště v případech, kdy dochází k masivnímu úbytku obyvatel ve velkých průmyslových centrech a

aglomeracích. Z historického pohledu však k efektu smršťování sídelních útvarů docházelo i v historických dobách, jakmile došlo k vyčerpání jakékoliv životně významné suroviny či přírodních zdrojů, příležitostí a nebo došlo k jakékoliv mimořádné události v podobě přírodních nebo ekologických katastrof. Efekt smršťování měl a má podobu migrace obyvatel, ať již jde o formu vnitroregionální, regionální, kontinentální nebo transkontinentální. V historii lze vysledovat celé migrační vlny obyvatel uvnitř Evropy a nebo tzv. „transatlantické“ migrační vlny z důvodů sociálních změn a krizí, hladomoru, válek a nebo těžby surovin. Charakter gouvernementu daného území ovlivňoval a ovlivňuje udržitelnost, expanzi či zánik sídelního útvaru. Expanze a úbytek obyvatel ve sledovaných sídelních centrech je doprovázen i demografickou strukturou a socioekonomickými charakteristikami obyvatel, která zpravidla korespondují s vývojovými sociodemografickými charakteristikami v průběhu smršťování měst. Diskutovanou otázkou je sledování příčin nesmršťujících se měst a neustálá expanze postmoderních měst.

1 Počátky urbanizace, urbanismus a chicagská škola

První počátky koncentrace obyvatel do měst se dle literatury datují do období před pět a půl tisíci lety. Tato sídla vznikala zpravidla v blízkosti historicky významných stezek, cest a nebo řek, což bylo předpokladem pro vznik trvalejšího osídlení a rozvoj zemědělství. Později na těchto místech vznikaly kostely, kláštery a hrady a následně ve 12. a 13. století zde vznikají první středověká města v českých zemích. Mezi hlavní příčiny vzniku prvních měst byly především obchodní, politické a náboženské faktory (Frey, Zimmer, 2001). Proces urbanizace v Evropě v průběhu 15. a 16. století vykazoval výrazně cyklické rysy, střídala se období expanze a úpadku, velký vliv měly války a regionální nacionální střety. Nicméně s nástupem průmyslové revoluce dochází k celkovému rozmachu a posílení procesu urbanizace, který měl setrvávající charakter. Urbanizace na americkém kontinentu měla poněkud odlišný vývoj, protože je zpravidla uváděna jako forma kolonizace v postkolumbovských dobách, i když původní indiánské kmeny rovněž zakládaly svoje města zpravidla na pobřežích a nebo v ústích velkých řek a kolonizátoři tento systém přejímali. Nově zakládaným městům ale nepředcházela takový historický vývoj jak městům v Evropě, vznikala na zcela nových strategických místech, s pravidelným půdorysem a kolmými ulicemi (Lees, 2007; Abbott, 2008).

Tato architektura amerických měst, která se rozšířila po celém kontinentu, zohledňovala efektivní využití městské plochy především z důvodů bezpečnosti a protipožární prevence. Následná etapa výstavby výškových obytných bloků položila základy pro tzv. skeletové systémy, které byly označovány jako chicagský styl. Na počátku 20. století bylo Chicago stále

jedním z expandujících měst i pokud se týkalo rozvoje urbanismu. Řada sociálně demografických projevů, kterými se expandující město projevovalo, vyvolalo zájem badatelů i o otázky vnitřního uspořádání města, vznikaly diskuse o příčinách kriminality ve městě, vysvětlení se hledala v koncentrických modelech uspořádání vnitřního města. Tento myšlenkový proud, vznikl na univerzitě v Chicagu a je označován jako Chicagská sociologická škola, mezi významně osobnosti a zakladatele patřil R.E.Park, E. Burgess aj. Tzv. koncentrický model velkoměsta E. Burgesse po vzoru Chicaga je tvořen centrální obchodní zónou, následuje tovární zóna, dopravní zóna, dělnické čtvrtě, rezidenční čtvrtě a satelitní oblast (Burgess, 1925). Toto zónické uspořádání města je dodnes využíváno při popisu uspořádání moderních velkoměst.

Odborné prameny uvádějí, že míra urbanizace v Evropě v současnosti dosahuje zhruba 73 % a očekává se, že se tato hodnota v následujících desetiletích nebude příliš měnit. Podle demografických prognóz by měl být do roku 2025 počet obyvatel v Evropě stabilní a potom klesat (World Bank, 2014).

Vývoj systému osídlení z celosvětového pohledu je charakterizováno celou řadou společných, ale také rozdílných znaků, které vyplývají především ze specifík daného prostředí, časových a společenských přeměn, které probíhaly v různé intenzitě v jednotlivých zemích a světadílech odlišně. Proto lze pozorovat rozdíly vývoje osídlení a vývoje měst v Evropě a v Americe, později je tento rozdíl ještě patrnější mezi státy střední a východní Evropy, kde významnou roli sehrávaly politické režimy a centrálně plánovaná ekonomika a územní plánování a územní rozvoj.

2 Smršťování měst ve světě jako fenomén postindustriálního vývoje

Smršťování měst, zejména velkým historickým průmyslovým centřům je věnována velká pozornost. Poprvé se pojem urban shrinkage (úpadek města) objevuje v odborných studiích v Německu v 80. letech minulého století a bývá spojována s úpadkem průmyslu, s demografickým přechodem (Japonsko) a nebo s tzv. „monocities“, opuštěná města u velkých továren po skončení jejich aktivity (Schmeidler, 2011, s. 21). Jako příklady studia procesů smršťování jsou nejčastěji uváděna města jako je Manchester, Liverpool a města v Hornoslezské uhelné pánvi jako je Ostrava, Karviná, mezi další nejznámější průmyslová centra s těmito charakteristikami v Evropě patří města v Porúří, např. Essen, Halle aj. , v Americe je to např. Detroit, Pittsburg, Washington aj.

Etapa současné podoby smršťování měst v Evropě začíná přibližně 100-150 let od nástupu průmyslové revoluce a industrializace a města, která v této době populačně a hospodářsky expandovala, následně rychle upadala (Rienits, 2009). V Americe je tento proces započat asi v polovině 20. století, po skončení 2. světové války, ale probíhal s o to větší intenzitou a rychlostí a postihnul řadu velkých měst jako právě Detroit, Chicago, Philadelphie, Washington aj. Celkový počet měst, která se v Americe v této době dostala do úpadku se odhaduje na 38 (Rienits, 2005).

Podle převládajících příčin smršťování jsou tato města rozdělována do různých kategorií. W. Prigge (2005) rozlišuje 3 kategorie příčin smršťování měst, kterými je deindustrializace, suburbanizace a transformace, Atlas Shrinking Cities (2006) uvádí jako příčiny smršťování destrukce, tj. války, ozbrojené konflikty, přírodní katastrofy, epidemie, dále ztráty jako je úbytek populace, nezaměstnanost, nedostatek zdrojů, přesuny, čímž je míněna mobilita, suburbanizace, přesun výroby jinam a faktory změn, jako je politická transformace, ekonomická transformace, přirozený přírůstek populace, stárnutí obyvatelstva, a demografické změny.

Na základě sdělení mezinárodní organizace The Shrinking Cities International Research Network lze za smršťující se město považovat hustě osídlené městské území s populací o velikosti alespoň 10 000 obyvatel, které čelí ve významných oblastech po více než dva roky úbytku populace. To je pak doprovázeno ekonomickou transformací a určitými symptomy strukturální krize (Wiechmann, 2007).

2.1 Smršťování měst v České republice

Smršťování měst v České republice je věnována pozornost prostřednictvím celé řady výzkumných projektů a zpráv. Smršťování měst je posuzováno podle hospodářských a sociálně ekonomických ukazatelů včetně míry nezaměstnanosti. V centru pozornosti jsou města vybudovaná v oblastech původních nalezišť uhlí, nerostů a rud, která se minulostí stala významnými průmyslovými centry s vysokou prosperitou. Jako příklad lze uvést město Ostrava, Karviná, Most, Příbram, aj., v centru pozornosti jsou ale i další daleko menší města, která doprovází efekt smršťování. Existuje celá řada komparativních studií zaměřující se na města a regiony s podobným typem průmyslu a vývojem v porovnání se zahraničím, která jsou doprovázena procesem smršťování, zápornou demografickou bilancí a nepříznivým socioekonomickým vývojem jako je např. Ostrava a Halle, Sosnowiec-Ostrava aj. Případové

studie smršťujících se měst slouží jako hledání východisek pro příčiny smršťování měst, pro vytváření nových metodik, městských politik a pro zlepšování strategií městského plánování.

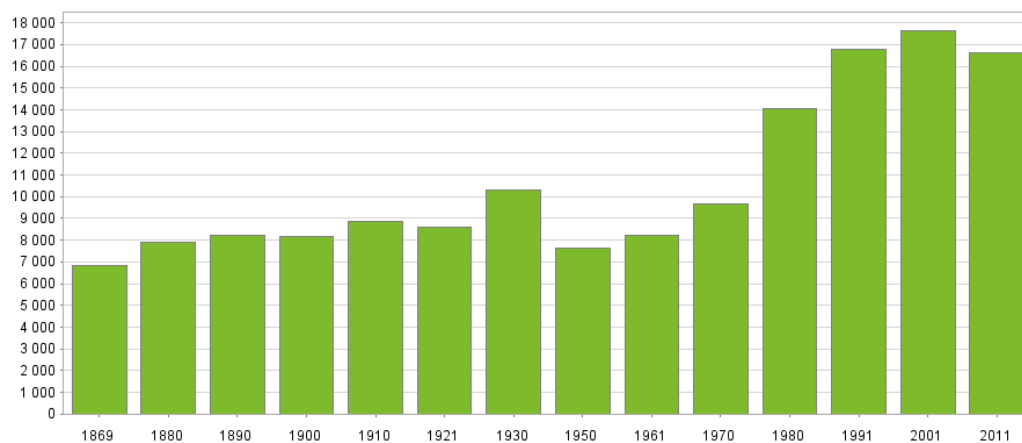
Studie o smršťování měst v České republice poukazují na vysokou variabilitu faktorů ovlivňující smršťování měst. Východiskem pro výzkumné postupy jsou městské typologie, jejichž kritériem je systematický 3% pokles počtu obyvatel, aby nedocházelo k záměnám mezi stagnujícími městy a skutečně se zmenšujícími městy. Typologie měst vychází z kombinace dvou faktorů, který je populační vývoj města a populační vývoj zázemí města. Pro analýzu příčin a důsledků smršťování měst jsou města ještě dělena podle kategorií území, kde se nacházejí na oblasti těžební, příhraniční, vnitřní periferie a ostatní území, kde působí řada dalších faktorů. Z vybraných 111 měst, která vykazovala znaky smršťování, identifikováno 46 měst na území hospodářsky problematických regionů (Binek, 2015, s. 233-234). Mezi nejvýznamnější faktory zmenšování měst patří migrace v důsledku nezaměstnanosti a stárnutí obyvatelstva, které s městech setrvává (Binek, 2015, s. 236).

2.3 Vznik prvního města v Čechách a na Moravě a příčiny jeho expanze a smršťování - případová studie

Prvním městem založeným v Českých zemích a na Moravě je v literatuře uváděno město Bruntál, které je zmiňováno již v roce 1213. „*Bruntál byl založen jako město horní a těžba drahých kovů a později železné rudy v jeho okolí byla hlavním zdrojem jeho prosperity až do 17. století*“ (Motal, 2010). Bruntál měl zřízení mýtní stanici s právem vybírat mýtné, měl celou řadu výsad a město se stalo významným centrem obchodu, významně se rozvíjela cechovní výroba. Cech pekařský, tkalcovský, krejčovský a řeznický zajišťoval městu celkovou prosperitu a regionální význam. Z pohledu geografického bylo město založeno na strategickém místě, ze tří stran obtékané řekou. Z tohoto hlediska mělo město všechny předpoklady, aby se stalo expandujícím centrem v této oblasti. Avšak v 18. století město postihly války, sociální bouře a nepokoje, požáry a ničivé morové epidemie, kterým podlehlá polovina obyvatel města. Časté změny různých vlastníků z řad šlechty a vliv jejich správců a církevních řádů, kteří se poměrně často měnili, různým způsobem ovlivňovali charakter prosperitu města a jeho vliv hospodářský, společenský a náboženský. V 18. a 19. století dochází k novému oživení zejména v oblasti hospodářské, vzniká řada továren orientovaných na textilní výrobu, město se stává centrem lnářského průmyslu, jsou otevřeny odborné školy a gymnázium a město je napojeno na centralizovanou celostátní dopravní síť. V polovině 20. století však dochází k likvidaci tradičního textilního průmyslu a zaniká možnost pracovního uplatnění většiny obyvatel města. Stabilizace pracovní síly měla být posílena vybudováním nových specializací z oblasti

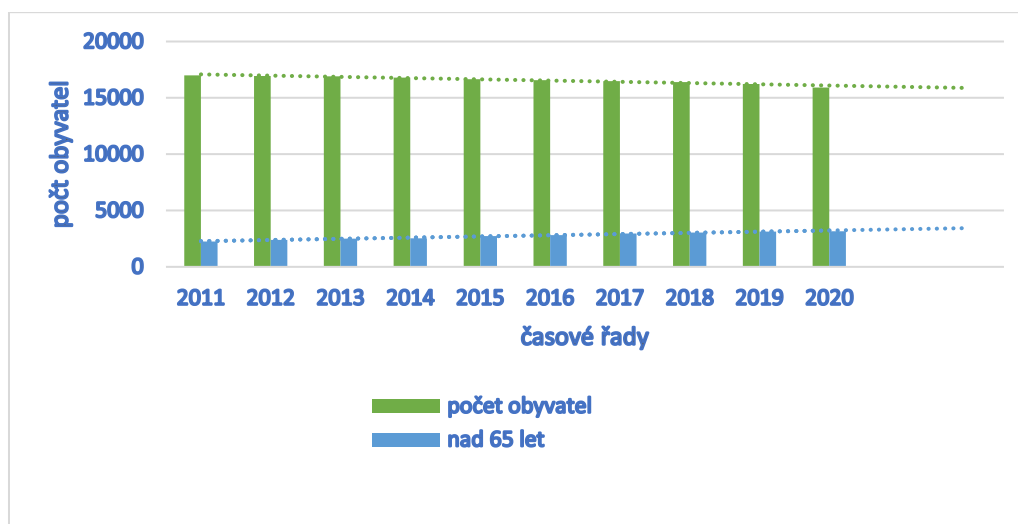
strojírenství a lehkého průmyslu, což ale již nenavazovalo na původní dlouholeté tradice. Expanze obyvatel do tohoto města a jeho růst trval do konce roku 2001, od této doby systematicky dochází k úbytku obyvatel, obyvatelstvo stárne a zvyšuje se jeho průměrný věk. Město Bruntál a jeho okolí je známo vysokou nezaměstnaností, které je největší příčinou odlivu obyvatel. Proč se tedy Bruntál nestal jedním z nejvýznamnějších měst Moravy i Česka, jestliže měl k tomu v historii poměrně vysoké předpoklady? S odkazem na historické prameny pravděpodobně proto, že vlivem morových epidemií několikrát prudce pokles jeho původní počet obyvatel, velký význam měly i časté panovnické změny, které měly město Bruntál ve svém vlivu a působily na jeho společenské postavení a žádný významný panovník si nezvolil toto město jako svoje sídlo. V neposlední řadě svoji roli sehrálo i poměrně rychlé vyčerpání rudných zásob, a to již v průběhu 15. století. Bouřlivé sociální a politické události a v té době i absence technologií pro efektivní důlní těžbu nerostů a rud byly příčinou trvalejší stagnace města, i když město Bruntál bylo v této době stále významným společenským centrem v této oblasti. Průmyslová revoluce a vznik nových průmyslových odvětví z oblasti textilní výroby bylo příčinou většího přílivu obyvatel a Bruntál se stal významným centrem lnářského průmyslu v českém Slezsku. Vznikala zde řada odborných škol, stejně tak jako výstavba a rekonstrukce řad objektů, což je patrné i z grafického znázornění. Válečné události a velmi intenzivní národnostně nacionální střety mezi obyvateli korespondují s úbytkem obyvatel. Nová expanze obyvatel je spojena se snahou o udržitelnost, oblast strojírenství a podobná odvětví však nejsou spjata s původními tradicemi. Těžba rud byla v této oblasti oficiálně ukončena na konci 20. století, čímž byla pravděpodobně odstartována další etapa smršťování města.

Obr. 1: Bruntál-vývoj počtu obyvatel v časových řadách

Zdroj: ČSÚ <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-vybrana-mesta-cr>

Obr. 2: Bruntál – Vývoj počtu obyvatel za posledních 10 let

Zdroj: ČSÚ <https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demografickych-udaju-za-obce-cr>

3 Postindustriální, postmoderní města

Postmodernismus jako myšlenkový směr je charakteristický pro konec 20. století, projevující se v urbanismu, filosofii, architektuře nebo v umění. Vyznačuje se otevřeností, pluralitou možností a stylů, flexibilitou. Současné postmoderní město je prezentací možností v oblasti urbanismu. Vyznačuje se expanzí do prostoru a dekoncentrací. Z časového kontextu jsou postmoderními městy myšleny města v časové linii následující po městech moderních, přičemž představitelem moderního města bylo Chicago a jeho charakter urbanismu. Jako představitel postmoderního města je uváděn Los Angeles a jeho urbanismus a styl architektury vyznačující se silnými prvky charakteristickými pro postmoderní město. Los Angeles patří mezi nejlidnatější města USA, je tvořen více jako 80 dalšími městy s mnoha městskými centry a je tak klasickým příkladem deurbanizace. Díky jeho strategické poloze na pobřeží a úspěšně se rozvíjejícímu obchodu již v historických dobách a díky silným migračním vlivům multikulturního charakteru doprovázených silným socioekonomickým růstem a prosperitou, se město stalo klasickým příkladem postmoderního expandujícího města s širokým zázemím kultury, obchodu a služeb včetně vyspělé dopravní infrastruktury. V současnosti je Los Angeles nejdůležitějším obchodním přístavem ve Spojených státech a je vnímáno jako příklad postmoderního města se všemi charakteristickými atributy jako je alokace finančních trhů a služeb, řady moderních technických oborů, centrum zábavního průmyslu a služeb zaměstnávající většinu obyvatelstva. Tyto znaky jsou současně uváděny jako znaky doprovázející postmoderní město včetně znaků deurbanizace, tj. několik městských center,

tvořící na sobě relativně nezávislé jednotky se specifickými ekonomickými, sociálními i kulturními charakteristikami. Koncentrace obyvatel do sekundárních center je podpořena i průmyslovými zónami a nákupními centry (Featherstone, 2007, Kapp, 2012).

Dalším typickým příkladem postmoderního města bývá uváděn Londýn, který má velmi podobnou historii jako řada dalších světových metropolí, pokud se týká jejich expanze. I Londýn vznikl jako strategické přístavní město profitující z přepravy zboží a obchodu, i když byl při svém vzmachu postižen mnoha požáry a epidemiemi. I v tomto případě se na expanzi města podílela průmyslová revoluce spojená s migrací obyvatel hledající pracovní příležitosti. Následný rozmach města doprovázený tzv. urban sprawl položil základy deurbanizace, kdy obyvatelstvo opouštělo centrální oblasti města z důvodů vysokého znečištění ovzduší a docházelo k budování nových obydlí v periferních částech města. Postupně docházelo k vytváření samostatných zastavěných území, která se postupně přeměňovala v nová města. V současnosti je Londýn jedním z multikulturních měst s centralizovaným finančnictvím a obchodem a službami ve vnitřním městě, s typicky uspořádaným okruhem vnějších městských sídel.

Některé světové metropole mají zcela odlišný způsob svého vzniku, kdy města neprocházela tímto poměrně složitým historickým vývojem a vznikala velmi rychle, tzv. na zelené louce. Takovým příkladem je katarská metropole Dauhá, označovaná jako nejbohatší město světa, soustřeďující většinu populace Kataru, dále čínský Šen-čen čítající přes 12 milionů obyvatel, jehož expanze nastává teprve v 70. letech minulého století. Dnes je významným finančním a obchodním centrem, má vlastní daňový systém, aby přilákal nové investory a získával stále větší prosperitu a vliv. V Africe je takovým městem např. Abuja, která je od 90. let minulého století oficiální nigerijskou metropolí, dále např. v Indii Nová Bombaj, která je největším postmoderním plánovaným městem. Společným jmenovatelem všech těchto expandujících metropolí je centralizace finančnictví, obchodu a služeb do centrálních částí vnitřního města, která se vyznačují i typickou architekturou, postmoderními budovami s charakteristikami bankovních domů, center obchodu, umění a sídel moderních technologií. Soustředění investic, ekonomik, technologií a služeb je signálem prosperity přitahující další investory a příležitosti včetně expanzi obyvatel. Dochází ke zlepšování sociodemografické struktury obyvatel a stability. Město moderních technologií finančnictví a služeb je vnímáno jako vysoce udržitelné i z ohledu životního prostředí. Vliv pandemie Covid 19 jako jedny z forem pandemických krizí působí na stabilitu a socioekonomickou úroveň obyvatel a tak některá světová centra zaznamenávají ve svém vývoji úpadek spojený s úbytkem obyvatel a zhoršováním životní úrovně.

Závěr

Většina celosvětové populace dnes žije ve městech a velkoměstech. Města se nevyvíjí rovnoměrně, řada měst je postižena tzv. efektem smršťování, nebo-li úpadkem, vyznačujícím se úbytkem obyvatel, stárnutím populace a celkovým zhoršením sociodemografické struktury obyvatel včetně vysoké nezaměstnanosti. Efekt smršťován není novodobým jevem, ale jeho výskyt je znám v průběhu celého vývoje měst. Některá města v průběhu svého vývoje stagnovala a jejich úpadek byl intenzivnější a opakovaný, mnohá města tento úpadek překonala, ale některá města stagnovala a průběžně stagnují stále. Analýza historického vývoje měst se snaží hledat příčiny tohoto jevu, stejně tak jako se hledají odpovědi na otázky příčin expanze některých měst s absencí tohoto historického vývoje, která vznikala plánovitě anebo na tzv. zelené louce. Ukazuje se, že významnou roli sehrávají faktory udržitelnosti, respektování regionálních tradic, svůj výrazný význam sehrává i aplikace specifík městského gouvěrnamentu v souladu s perspektivami udržitelnosti v oblasti služeb, obchodu, kultury a územního rozvoje. Významnou roli ve vývoji měst sehrávají krize, pandemie a katastrofy nejrůznějšího charakteru, významný je i vliv environmentu a geografických faktorů, stejně tak jako včasná implementace prvků udržitelnosti.

Smyslem této publikace je poukázat na procesy smršťování měst doprovázející urbanizační vývoj. Případová studie poukazuje na význam a historický vývoj jednoho z nejstarších měst na Moravě a na to, jak procesy smršťování, pandemie a krize, ale i společenské a hospodářské vlivy působily na jeho společenský, politický a hospodářský rozmach a ovlivnily jeho územní význam.

Reference

- Abbott, C. (2008). How cities won the West: four centuries of urban change in western North America. *Albuquerque*, x, 347 p. ISBN 978-082-6333-124
- Atlas Shrinking Cities* (2006). Hatje Cantz Publishers, ISBN: 13 978-3775717144
- Binek, J., Šerý, O., Svobodová, H., Szczyrba, Z. (2015). Klasifikace zmenšujících se měst v české republice. *Sborník příspěvků XVIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Hustopeče*. DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-7861-2015-31, s. 231-237
- Birch, E.L., Wachter, S.M. (2011). Global urbanization. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, , *City in the twenty-first century book series*. 376 p, ISBN 978-081-2242-843.
- Burgess, E.W. (1925): The Growth of the City: An Introduction to a Research Project. In: Park,

- R.E., Burges, E.W., McKenzie, R.D.: *The City*. Chicago. str. 47-62.
- Featherstone, M. (2007) *Consumer culture and postmodernism*. 2nd ed. Los Angeles: SAGE Publications. ISBN 978-141-2910-149
- Frey, W.H. and Zimmer, Z. (2001). Defining the city. In: Paddison, R. ed. *Handbook of urban studies*. SAGE Publications, London, 14-35.
- Kapp, P. , Armstrong, P.J. (2012). *SynergiCity: reinventing the postindustrial city*. London: *Borat of Trustees of the University of Illinois*, xiii, 194 p. ISBN 978-025-2036-811.
- Lees, A., Lees, L.H. (2007) . *Cities and the making of modern Europe, 1750-1914*. *New York: Cambridge University Press*, xii, 300 p. ISBN 05-215-4822-5.
- Motal, J. Z historie Bruntálu. © 2021 [online],[cit.2021-08-09], dostupné na: <https://www.mubruntal.cz/z-historie-bruntalu/d-934283>
- Prigge, W. (2005) On the Origins of Shrinkage. *Shrinking Cities: Volume 1: International Research*. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag, p. 43-48.
- Rieniets, T. (2005). *Global Shrinkage. Shrinking Cities: Volume 1: International Research*. Ostfildern: Hatje Cantz Verlag, p. 20-34.
- Rieniets, T. (2009). *Shrinking Cities: Causes and Effects of Urban Population Losses in the Twentieth Century*. *Nature and Culture*, vol. 4, n° 3, p. 231-254. ISSN 1558-6073.
- Schmeidler, K., Jiříčková, H. , Zámečník, P. (2011). Výzva shrinking cities u nás, v Evropě i ve světě. *Urbanismus a územní rozvoj*, roč. XIV, č. 6, s. 21, Ústav územního rozvoje, Brno, ISSN: 1212-0855
- Urban Population Growth (% annual) (2014). World Bank [online].],[cit.2021-08-09]. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/topic/urban-development>.
- Wiechman, T. (2007). *Between spectacular projects and pragmatic deconstruction. The future of shrinking cities: Problems, patterns, & strategies of urban transformation in a global context*. Berkeley, CA. February 8.

Kontakt

Prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.

Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav veřejné správy a sociální politiky, Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Česká republika

e-mail: Hana.Vykopalova@fvp.slu.cz